

Politiets hjemmelsgrunnlag for å ransake kjøretøy

- Straffeprosessloven § 192

En juridisk oppgave

BACHELOROPPGAVE (BOPPG30)

Politihøgskolen

2019

Kand.nr: 204 og 205

Antall ord: 8797

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	3
1.1 Problemstilling.....	4
1.2 Avgrensning.....	4
2.0 Metode	5
3.0 Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjon	6
3.1 EMK artikkel 8	7
3.2 Rekkevidde av EMK artikkel 8	7
4.0 Case	8
4.1 Hjemmelsgrunnlaget for å stoppe kjøretøyet.....	10
5.0 Straffeprosessloven § 192	11
5.1 Anvendelsesområde for strpl. §192	12
5.2 Materielt generelt vilkår – «skjellig grunn»	12
5.3 Materielt generelt vilkår – «frihetsstraff».....	17
5.4 Materielle spesielle vilkår.....	18
6.0 Straffeprosessloven § 170 a	19
6.1 Nødvendig	19
6.2 Forholdsmessig.....	20
7.0 Beslutningskompetansen	21
7.1 Straffeprosessloven § 198 nr. 3	22
8.0 Selvinkrimineringsvernet	25
9.0 Avslutning	26
10. Litteraturliste	27

1.0 Innledning

Politiet skal etter Lov 04. august 1995 nr. 53 om politiet (pl.) § 2 nr. 3 blant annet «avdekke og stanse kriminell virksomhet og forfølge straffbare forhold». Når vi som politibetjenter er ute for å kontrollere biler, vil det ofte være tilfeller der vi får indikatorer på at føreren og/eller passasjerene kan være innblandet i kriminell virksomhet. Disse indikatorene kan ofte være vage, men nok til at vi ønsker å ransake kjøretøyet.

I praksisåret havnet vi i flere situasjoner hvor vi ble usikre på hjemmelsgrunnlaget for å ransake kjøretøy. Vi erfarte at dersom vi fikk en mistanke da vi stoppet et kjøretøy, handlet det ofte om å skaffe seg en «hvit inngang», altså en inngang med hjemmel i lov. Dette har dannet grunnlaget for valg av tema og problemstilling for bacheloroppgaven vår. Temaet for denne oppgaven er ransaking av kjøretøy, som er hjemlet i Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (strpl.) § 192 første ledd.

Med ransaking menes «en undersøkelse politiet foretar for å lete etter bevis for en straffbar handling eller etter ting som kan beslaglegges, eller som det kan tas heftelse i»¹. Ransaking er å anse som et tvangsmiddel. I en straffeprosessuell sammenheng kan begrepet tvangsmiddel defineres som «et tvangstiltak politiet bruker i den hensikt å oppklare og gjennomføre en straffesak.»²

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen med protokoller (EMK) artikkel 8, som er inkorporert i Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (mrl.) § 2 setter rammer for politiutøvelsen. Vi starter derfor med en redegjørelse av innholdet i EMK artikkel 8, og viser hvorfor artikkelen er relevant i vurderingen av om en ransakelse er rettmessig.

Vi vil videre presentere en erfaring fra praksisåret som vil danne bakteppet for drøftelsen i oppgaven. Før vi redegjør for vilkårene for å ransake et kjøretøy etter strpl. § 192, vil vi behandle hjemmelen for å stoppe et kjøretøy. En ransaking må være nødvendig og forholdsmessig etter strpl. § 170 a, og det vil derfor være riktig å drøfte denne hjemmelen i vurderingen om vilkårene for ransaking er oppfylt.

¹ Steinar Fredriksen, *Innføring i straffeprosess*, 4. utgave, Oslo 2018 s. 196

² Steinar Fredriksen, *Innføring i straffeprosess*, 4. utgave, Oslo 2018 s. 151

Beslutningskompetansen for å iverksette ransaking ligger hos retten, jf. strpl. § 197. Ofte blir unntaket i strpl. § 197 benyttet, hvor påtalemyndigheten gir patruljen beslutning om å iverksette ransaking. Patruljen må likevel vurdere om vilkårene for ransaking kan være oppfylt før de kontakter påtalemyndigheten. Dette medfører at den enkelte polititjenesteperson må ha kunnskap om vilkårene for ransaking. I noen tilfeller kan imidlertid politibetjenten selv beslutte ransaking. I oppgaven gjør vi rede for vilkårene og drøfter når, og hvem som kan beslutte en ransaking. Avslutningsvis vil vi trekke frem selvinkrimineringsvernet og vise hvordan dette kan ha betydning for en ransakelse.

1.1 Problemstilling

Hvilke vilkår må være oppfylt for at politiet skal ha hjemmel til å ransake kjøretøy etter straffeprosessloven?

1.2 Avgrensning

Temaet for oppgaven er ransaking av kjøretøy. Oppgaven vil derfor ta utgangspunkt i strpl. § 192. For å belyse vår problemstilling skal vi også gjøre rede for, og drøfte andre straffeprosessuelle bestemmelser som må være oppfylt for at en ransaking skal være lovlig.

Strpl. § 192 inneholder materielle generelle og materielle spesielle vilkår. Det vil være de materielle generelle vilkårene som er hovedfokuset i oppgaven, da det er disse som det kan reises tvil om ved tolkningen av lovteksten. Det er vilkårene i første ledd som vil være sentrale i drøftingen av om ransaking av et kjøretøy er lovlig. På bakgrunn av dette vil lovbestemmelsens andre og tredje ledd holdes utenfor.

Strpl. § 198 hjemler tilfeller hvor en politibetjent selv kan beslutte en ransaking. Vi vil ha fokus på bestemmelsens første ledd nr. 3 som inneholder et skjønnsmessig vilkår knyttet til et av hovedvilkåret i strpl. § 192 første ledd. Vi avgrenser derfor mot strpl. § 198 første ledd nr. 1 og 2. Disse punktene hjemler blant annet ransaking på steder som er tilgjengelig for alle, eller når mistenkte treffes eller forfølges på fersk gjerning eller ferske spor.

Det vil være flytende overganger mellom ransaking av mistenktes bolig, rom eller oppbevaringssted i strpl. § 192 første ledd. Ransaking av kjøretøy faller imidlertid inn under

ordlyden oppbevaringssted³. Oppgaven vil omhandle dette alternativet. De materielle spesielle vilkårene i strpl. § 192 vil bli behandlet kort.

Vi avgrenser mot andre tilgrensende bestemmelser som kan ha samme formål som ransaking, blant annet visitering av kjøretøy etter pl. § 7, andre ledd. Vi holder oss i straffesporet og ordenssporet vil derfor bli holdt utenfor. På bakgrunn av oppgavens problemstilling, avgrenser vi mot andre bestemmelser i strpl. kapittel 15 som omhandler ransaking.

2.0 Metode

Vi har valgt en juridisk problemstilling og det vil derfor være riktig å anvende juridisk metode for å svare på problemstillingen vår. Juridisk metode er en fremgangsmåte for å tolke lovens innhold. Metoden blir i oppgaven brukt som et verktøy for å finne gjeldende rett. For å komme fram til det rette innholdet i en rettsregel må man ta i bruk rettskilder og tolke disse. Ulike rettskilder kan være lovt tekst, lovforarbeid, rettspraksis og juridisk teori.

Vi starter i oppgaven med en tolkning av loven. Strpl. § 192 er kort og inneholder skjønsmessige ord. Bestemmelsen inneholder ingen legaldefinisjoner. Ved hjelp av en naturlig språklig forståelse av ordlyden i loven kan vi kartlegge meningsinnholdet i en viss utstrekning, men ved å benytte øvrige rettskilder ved tolkningen kan man få et mer presist bilde av gjeldende rett⁴. Ved å bruke juridisk metode vil vi få en bedre forståelse for vilkårene som må være oppfylt for at tvangsmiddelbruken skal være rettmessig.

Vi har sett på lovforarbeid som omtaler bestemmelsen, blant annet NUT 1969: 3 Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen, NOU 2006: 6 Mellom effektivitet og personvern Politimetoder i forebyggende øyemed, NOU 2016: 24 Ny straffeprosesslov og Ot.prp.nr.8 (1998–1999) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. Forarbeidene gav oss liten veiledning i tolkningen av ordlyden i strpl. § 192 første ledd. Vilkaaret «skjellig grunn» i strpl. § 192 brukes imidlertid også i andre bestemmelser, blant annet strpl. § 171. Vi har derfor også sett på uttalelser i forarbeid og Høyesterettsdommer vedrørende strpl. § 171 for å få en bedre forståelse for innholdet i vilkaaret i strpl. § 192.

³ NOU 2004: 6 s. 94

⁴ Erik Monsen, *Innføring i juridisk metode og oppgaveteknikk*, Oslo 2012 s. 124

Strpl. § 192 blir ofte anvendt i rettspraksis, men det er få dommer som tydeliggjør bestemmelsens innhold. Bestemmelsen krever ikke at det skal gjengis hva retten bygger på når mistankegrunnlaget «skjellig grunn» er oppfylt⁵. Retten vil i større grad gå inn på bestemmelsens innhold når vilkårene ikke er oppfylt. I rettspraksis som vi har funnet har retten bare konstatert at vilkårene er oppfylt. Vi har derfor benyttet to dommer hvor Høyesterett konstaterte at ransakelsen var ulovlig. I disse sakene besluttet politibetjentene selv ransakelsen og rettsgrunnlaget ble derfor søkt i strpl. § 198 nr. 3, men sakene illustrerer vurderingen av mistankegrunnlaget.

Vi har brukt lovdata.no og rettsdata.no for å finne lover, forarbeid, rettspraksis og juridisk teori. I tillegg har vi sett på riksadvokatens rundskriv.

3.0 Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjon

Menneskerettighetene er grunnleggende rettigheter som ethvert individ innehar. Disse rettighetene skal verne individet i møte med statsmakten, herunder politiet. Rettighetene setter rammer for politiutøvelsen⁶. Menneskerettighetene er blant annet forankret i EMK.

Som nevnt innledningsvis, er EMK inkorporert i mrl. Det fremgår av mrl. § 2 at de opplistede konvensjonene, herunder EMK, skal gjelde som norsk lov. Mrl. § 3 fastsetter at «bestemmelsene i konvensjoner og protokoller som nevnt i § 2 skal ved motstrid gå foran bestemmelser i annen lovgivning». Dette innebærer at bestemmelser i strpl. må vike for regler fastsatt i EMK, og at EMK derfor vil gå foran strpl. ved motstrid. Formålet med mrl. «er å styrke menneskerettighetenes stilling i norsk rett», jf. § 1. Under etterforskningen av en straffesak, hvor det for eksempel blir foretatt en ransaking, er politiet og påtalemyndigheten ansvarlig for at menneskerettighetene ivaretas.

Ransaking er integritetskrenkende og krever hjemmel etter legalitetsprinsippet og EMK artikkel 8, jf. LE. 2005 s. 32296. Legalitetsprinsippet er grunnlovfestet i Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grl.) § 113. Det følger av Grl. § 113 at styresmaktene, herunder politiet, må ha hjemmel i lov for å gripe inn overfor enkeltpersoner. Legalitetsprinsippet setter rammen for tolkningen av strpl. § 192, som er en av politiets

⁵ NOU 2004: 6 s. 96, jf. Rt. 1981. s. 1199

⁶ Steinar Fredriksen, *Innføring i straffeprosess*, 3. utgave, Oslo 2013 s. 31

hjemler for å utøve offentlig maktutøvelse i form av ransakelse. Strpl. § 192 er praktisk viktig for oss som politi i et etterforskningsøyemed, men på den andre siden kan inngrepet krenke privatlivets fred som er vernet i EMK artikkel 8.

3.1 EMK artikkel 8

EMK artikkel 8 nr. 1 beskytter enhvers rett til «respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og korrespondanse»⁷. Myndighetene har en plikt til å ivareta vernet som følger av EMK artikkel 8, jf. mrl. § 2. Det følger av EMK artikkel 8 nr. 2 at inngrepet kan rettferdiggjøres dersom myndighetene har hjemmel i lov og inngrepet er nødvendig for å ivareta et av de opplistede hensynene. Et av de opplistede hensynene er å forebygge kriminalitet.

Retten til privatlivet er også vernet gjennom Grl. § 102. Det fremkommer i lovens første ledd at «det må ikke utførast husransakingar, så nær som i kriminelle tilfelle». Grunnloven verner dermed om retten til privatliv i eget hjem, men åpner for inngrep i kriminelle tilfeller. Ettersom strpl. er utformet for å ivareta vernet som følger av EMK artikkel 8 og Grl. § 102, forutsettes det at en rettmessig ransaking etter strpl. § 192 ikke krenker retten til privatliv⁸.

3.2 Rekkevidde av EMK artikkel 8

I Rt. 2006 s. 582 kom Høyesterett frem til at EMK artikkel 8 ble krenket da det ble foretatt en ulovlig ransaking. Retten tok stilling til spørsmålet om ransaking av kjøretøy lå innenfor rammen av EMK artikkel 8. Saken gjaldt anke over straffeutmåling i sak om ulovlig besittelse av pistol, hvor domfelte mente at ransakingen var ulovlig og dermed krenket EMK artikkel 8.

I saken stoppet politibetjentene en bil med merke «X Farvehandel», fordi de var klar over at personer som angivelig hadde tilknytning til ransmiljøet, hadde tilknytning til den aktuelle fargehandelen. De valgte derfor å stoppe bilen for å utføre en kontroll. Etter kort tid ble føreren og passasjerene beordret ut av kjøretøyet, og kjøretøyet ble ransaket. Høyesterett kom frem til at ransakelsen var ulovlig⁹. Dette vil bli drøftet nærmere under oppgavens kapittel 5.2.

⁷ EMK artikkel 8, jf. mrl. § 2, Vedlegg 2

⁸ NOU 2004: 6 s. 95

⁹ Rt. 2006 s. 582.

Retten viste til praksis fra Den Europeiske Menneskerettsdomstol (EMD) som viser at EMK artikkel 8 har et vidt anvendelsesområde, jf. EMDs dom 16. april 2002 Colas Est Sa m. fl. mot Frankrike. I avgjørelsen fremkommer det at forretningslokalene til et foretak var omfattet av EMK artikkel 8. I Rt. 2006 s. 582 uttalte Høyesterett at kjøretøyet som ble ransaket ble brukt til privat formål sammen med familien, og at EMK artikkel 8 dermed kom til anvendelse. Høyesterett poengterte at dersom ransakingen hadde vært lovhjemlet i den hensikt å avdekke ulovlige skytevåpen, ville unntaket i EMK artikkel 8 nr. 2 kommet til anvendelse. Høyesterett kom imidlertid frem til at ransakingen var ulovlig, og dermed forelå det en krenkelse av EMK artikkel 8.

Vi kan derfor fastslå at ransakelse av et kjøretøy som blir brukt til et privat formål sammen med familien vil gå inn under vernet av EMK artikkel 8. For at ransakelsen skal være rettmessig må den være i samsvar med unntaket i EMK artikkel 8 nr. 2. Vi vil nå presentere casen vår som vil danne bakteppet for redegjørelsen og drøftelsen av hjemmelsgrunnlaget for å ransake.

4.0 Case

Vi kjørte studentpatrulje sammen med en politibetjent en torsdag ettermiddag. Ca. klokken 16:00 kjørte vi forbi en kjent adresse hvor vi observerte to ukjente personer som kom gående ut fra huset. Disse personene tilhørte ikke boligen. De satte seg i en rød Volvo, og kjørte vekk fra adressen. Personen som er registrert på adressen er godt kjent for politiet, med flere gamle og nye narkotikasaker. Blant annet kjøp og salg av narkotika.

Vi kjørte etter kjøretøyet og gjorde et søk på registreringsnummeret i politiets registre. Her fikk vi opp at eieren av kjøretøyet hadde gamle narkotikasaker fra 3 år siden. Føreren kjørte videre til en matvarebutikk i nærheten, og vi stoppet han på parkeringsplassen for å utføre en kontroll. Det viste seg å være far på 40 år og sønnen hans på 20 år i bilen. Far var fører og eier av bilen. Det var ingen registrerte straffesaker på sønnen.

De forklarte at de opprinnelig var fra Stavanger, men hadde flyttet til Oslo for 2 år siden. Sønnen ville flytte hjem for å studere og de reiste derfor til Stavanger for å se på ulike leiligheter. Faren forklarte at de kom til Stavanger tidligere den dagen og at

de nettopp hadde vært på besøk hos en gammel venn av han. Han forklarte at det var lenge siden han hadde sett kameraten sin, og ville besøke han fordi de var i Stavanger. Faren virket nervøs gjennom hele samtalen. Han forklarte videre at de hadde vært på besøk i ca. 1 time og det eneste de hadde gjort var å snakke om gamle dager.

Sønnen forklarte at han ikke kjente kameraten til faren, men ville bli med på besøk fordi han ikke hadde noe annet å gjøre. Sønnen hadde ikke fått med seg hva faren og kameraten hadde pratet om. Under samtalen med føreren ble vi oppmerksom på en liten tom lynlåspose med hvitt belegg som lå i midtkonsollen i kjøretøyet. Faren forklarte at lynlåsposen var brukt til oppbevaring av noen gipsskruer. På spørsmål om han hadde brukt eller kjøpt narkotika i dag, svarte han nei.

Vi ba føreren om å komme ut av bilen, og vi gjennomførte en tegn og symptomtest. Testen gav ikke utslag på bruk av narkotika, men han virket svært nervøs. Vi informerte faren om at vi mistenkte han for kjøp av narkotika, og forklarte at han ikke var pliktig til å forklare seg for politiet. Faren forklarte at det ikke hadde foregått noe kjøp og salg av narkotika, og at han ikke hadde brukt narkotika på ca. 3 år. Dette var noe han hadde sluttet med, og forklarte igjen at han bare ville dra på besøk til kameraten for å prate om gamle dager.

Grunnet farens historikk, adressen de hadde besøkt, den tomme lynlåsposen med hvitt belegg og omstendighetene for øvrig, mistenkte vi han fortsatt for narkotikaovertrødelse. Vi ringte påtalejuristen og fikk beslutning om å ransake kjøretøyet. Vi brukte lang tid på å ransake. Mistenkte og sønnen ble stående på parkeringsplassen en god stund mens vi ransaket. Det var flere personer som kom og gikk fra parkeringsplassen i løpet av tiden vi ransaket, og ransakingen foregikk derfor svært offentlig. Vi fant etter hvert en lynlåspose med 2 gram formentlig narkotika mellom førersetet og midtkonsollen. Dette tok vi beslag i. Vi fant ikke noe annet ulovlig under ransakingen.

4.1 Hjemmelsgrunnlaget for å stoppe kjøretøyet

Vi stoppet bilen fordi vi ønsket å foreta en kontroll av føreren. Slik stansing er hjemlet i Lov 18. juni 1965 nr. 4 om vegtrafikk (vtrl.) § 10 første ledd; «Fører av kjøretøy skal straks stanse for kontroll når det kreves av politiet eller kontrollpersonell fra regionvegkontoret». Ordlyden tilsier at politiet har en generell adgang til å stanse et kjøretøy for kontroll¹⁰.

Av rettspraksis fremkommer det at vtrl. §10 gir politiet en generell stansingshjemmel når årsaken for stansingen er saklig begrunnet¹¹. Politiet kan derfor stanse kjøretøy for å undersøke hva som foregår i det hvis årsaken for stansingen er saklig begrunnet, som etterforskningsmessige hensyn kan gi. Dette medfører at politiet har en vid adgang til å stoppe kjøretøy for trafikkontroll. Dersom siktemålet med stansingen er å avklare om straffbart forhold begås eller har blitt begått, vil virksomheten være å anse som etterforskning¹².

Det fremkommer av strpl. § 224 at:

«Etterforskning foretas når det som følge av anmeldelse eller andre omstendigheter er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold som forfølges av det offentlige».

Utrykket «foretas» må ses i sammenheng med «rimelig grunn». En etterforskning kan ikke settes i verk med mindre det foreligger rimelig grunn¹³. Ordlyden «rimelig grunn» kan tolkes som at terskelen for å sette i verk en etterforskning er nokså lav. Det må likevel foreligge en viss sannsynlighet for at noe straffbart har skjedd. Hvor stor grad av sannsynlighet det bør være, avhenger av alvorligheten ved det straffbare forholdet¹⁴.

Ordlyden i strpl. § 224 gir rom for en skjønnsmessig vurdering av om etterforskning skal settes i verk eller ikke. Disse vurderingene må ligge innenfor rammen av opportunitetsprinsippet. Tilfeller som kan medføre at påtalemyndigheten velger å unnlate å starte en etterforskning kan for eksempel være ressursprioriteringer¹⁵.

¹⁰ Rt. 2006 s. 582

¹¹ Rt. 2006 s. 582 (avsnitt 14), jf. Rt. 1980 s. 1373 (s. 1375)

¹² Riksadvokatens rundskriv 22. desember 1999 (Del 2 – nr. 3/1999) s. 2

¹³ Riksadvokatens rundskriv 22. desember 1999 (Del 2 – nr. 3/1999) s. 5

¹⁴ Riksadvokatens rundskriv 22. desember 1999 (Del 2 – nr. 3/1999) s. 6

¹⁵ Riksadvokatens rundskriv 22. desember 1999 (Del 2 – nr. 3/1999) s. 5

I casen mistenkte vi narkotikaovertrødelse. Når politiet selv oppdager forholdet faller det inn under alternativet «andre omstendigheter»¹⁶ i strpl. § 224. Det følger av Riksadvokatens rundskriv at det ikke stilles strengere krav til å sette i verk og fortsette en etterforskning når politiet selv har kommet frem til informasjonen, i motsetning til om det foreligger en anmeldelse. Likevel må det foreligge holdepunkter som tilsier at noe straffbart har skjedd.¹⁷

Formålet med å stoppe kjøretøyet var å avklare om et straffbart forhold hadde funnet sted. I casen ble kjøretøyet observert på en kjent adresse og ved søk i politiets registre hadde eieren historikk som omhandlet narkotika. Det forelå objektive holdepunkter som kunne tilsa at noe straffbart hadde skjedd. Omstendighetene gav oss derfor rimelig grunn til å etterforske om det forelå et straffbart forhold som forfølges av det offentlige, jf. strpl. § 62 a. Vi initierte en etterforskning som gav saklige grunner for stansing etter vegtrafikkloven § 10, og stansingen var dermed lovlig.

Det fremgår av strpl. § 226 første ledd at «formålet med etterforskningen er å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for avgjørelsen av spørsmålet om tiltale, og å tjene som forberedelse for sakens behandling ved retten»¹⁸. Et etterforskningsskritt for å innhente de nødvendige opplysningene kan være ransaking. I casen ble kjøretøyet ransaket som et ledd i etterforskningen. Når vi iverksetter en ransaking får personen stilling som siktet i saken, jf. strpl. § 82, første ledd. Vi vil nå gå nærmere inn på vilkårene for ransaking som følger av strpl. § 192.

5.0 Straffeprosessloven § 192

Ordlyden i straffeprosessloven § 192 første ledd er følgende:

«Når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling som etter loven kan medføre frihetsstraff, kan det foretas ransaking av hans bolig, rom eller oppbevaringssted for å sette i verk pågripelse eller for å søke etter bevis eller etter ting som kan beslaglegges eller som det kan tas heftelse i.»

¹⁶ Riksadvokatens rundskriv 22. desember 1999 (Del 2 – nr. 3/1999) pkt. III., s. 5

¹⁷ Riksadvokatens rundskriv 22. desember 1999 (Del 2 – nr. 3/1999) s. 4 og 6

¹⁸ Riksadvokatens rundskriv 22. desember 1999 (Del 2 – nr. 3/1999) s. 2

De materielle generelle vilkårene i strpl. § 192 første ledd er «skjellig grunn mistenkes» og «en handling som kan medføre frihetsstraff». Formålet med en ransakelse følger av ordlyden til de materielle spesielle vilkårene. De materielle spesielle vilkårene er «sette i verk pågripelse», «søke etter bevis» eller søke «etter ting som kan beslaglegges eller ting som kan tas heftelse i».

5.1 Anvendelsesområde for strpl. §192

Strpl. § 192 hjemler ransaking av «bolig, rom eller oppbevaringssted». Ordlyden «oppbevaringssted» kan tolkes som et avgrenset område hvor man har mulighet til å oppbevare noe. Forarbeidene presiserer at «oppbevaringssted» omfatter også kjøretøy¹⁹. I casen vil derfor kjøretøyet til mistenkte falle inn under ordlyden «oppbevaringssted» og kan ransakes når de øvrige vilkårene i strpl. § 192 er oppfylt.

Det fremkommer i lovteksten at en ransaking «kan foretas». Ordlyden «kan foretas» kan tolkes som at politiet har et valg om å ransake eller ikke, og at det derfor ikke foreligger en plikt til å ransake selv om vilkårene for ransaking er oppfylt. Det vil være en skjønsmessig vurdering hvorvidt man skal iverksette en ransaking eller ikke ut fra omstendighetene i saken. Vurderingen må videre bero på en nødvendighet- og forholdsmessighetsvurdering etter strpl. § 170 a. Vilrårene i strpl. § 170 a vil bli behandlet i oppgavens kapittel 6.0.

5.2 Materielt generelt vilkår – «skjellig grunn»

Det første materielle generelle vilkåret i strpl. § 192 første ledd er «skjellig grunn mistenkes». Det må foreligge en mistanke om et straffbart forhold. Ordlyden «mistanke» kan tolkes som en antakelse eller en viss sannsynlighet for at noe har skjedd. Mistanken må bygge på objektive holdepunkter. Dette kan blant annet være siktedes egen forklaring, vitneutsagn eller tekniske bevis²⁰. Mistankekravet ligger i «skjellig grunn», som er et skjønsmessig vilkår. Ordlyden «skjellig grunn» kan tolkes som en god eller rimelig grunn. Denne ordlyden tilsier at mistanken må være godt begrunnet og at det dermed er en relativt høy terskel for å ransake.

¹⁹ NOU 2004: 6 s. 94

²⁰ Prop. 105 L (2010-2011) pkt. 3.1.4

I forarbeidenes merknader til strpl. § 192 fremkommer det ikke noen føringer på hvordan «skjellig grunn» skal tolkes, men det henvises til bemerkningene i utkastet til lovens § 171²¹. Vi legger derfor forarbeidenes merknader til strpl. § 171 til grunn for tolkningen av «skjellig grunn».

Ordlyden «skjellig grunn» benyttes ikke i dagligtalen og kan derfor være vanskelig å tolke. I forarbeidene til strpl. § 171 ble det foreslått å erstatte «skjellig» med «med grunn». I uttrykksmåten «med grunn» ligger det et krav om at det skal foreligge en «rimelig, skjellig grunn»²². Vilkåret ble ikke sløffet da betydningen av «med grunn» vil peke tilbake på adjektivet «skjellig». Det fremkommer at det ikke er et mer moderne uttrykk som dekker vilkåret helt, og vilkåret ble derfor værende i bestemmelsen.

I NOU 1980: 28 om varetektsfengsling side 14, fremkommer det at kravet om skjellig grunn innebærer «at mistanken skal være konkret begrunnet for at siktede kan pågripes eller fengsles.» Dette er forenlig med at mistanken må bygges på objektive holdepunkter. Forarbeidene til strpl. §§ 192 og 171 gir utover dette ikke noe mer beskrivelse av hva som ligger i kravet til «skjellig grunn».

Ved forståelsen av kravet til skjellig grunn vil det videre være riktig å ta utgangspunkt i rettspraksis sin behandling av kravet til skjellig grunn i strpl. §§ 192 og 171, fordi skjellig grunn forstås likt i loven, jf. Rt. 2006. s. 582.

I Rt. 1993 s. 1302 la kjæremålsutvalget til grunn at «skjellig grunn» etter strpl. § 171 krever at det skal «være mer sannsynlig at siktede har begått den straffbare handlingen saken gjelder enn at han ikke har det». Med andre ord legger kjæremålsutvalget til grunn at det skal foreligge sannsynlighetsovervekt, hvor det kreves over 50 prosent sannsynlighet for at personen har begått den straffbare handlingen enn at han ikke har det. Dette kravet om sannsynlighetsovervekt for skyld må dermed også gjelde i forhold til strpl. § 192, jf. Rt. 2006 s. 582.

Premissene i Rt. 1993 s. 1302 er derimot knyttet til varetektsfengsling. Varetektsfengsling er et svært inngripende tvangsmiddel i en persons frihet. Det kan stilles spørsmål ved om kravet

²¹ NUT 1969:3 s. 248

²² NUT 1969:3 s. 238

om sannsynlighetsovervekt skal gjelde for alle tvangsmidler, eller om det kreves et høyere eller lavere mistankekrav. I NOU 2004: 6 side 48-49 argumenter Politimetodeutvalget for at Rt. 1993 s. 1302 ikke kan være veiledende for sannsynlighetsgraden som kreves ved bruk av andre tvangsmidler, og at mistankekravet imidlertid bør variere ut i fra hvor inngripende tvangsmidlet er. Utvalgets oppgave var å se på politiets bruk av metoder i et forebyggende øyemed.

I NOU 2016: 24 s. 308 uttalte Straffeprosessutvalget at det er vanskelig å si sikkert om dette relativiserte kravet allerede er situasjonen i praksis, men at «det synes rimelig å anta at det i alle fall i noen grad er tilfellet, og at det også er ønskelig innenfor rimelige rammer.» Utvalget ønsket å videreføre begrepet «skjellig grunn» i stedet for å velge et begrep som ligger nærmere opp mot formuleringen av mistankekravet, som «sannsynlighetsovervekt» gjør. Utvalget påpeker at ordlyden «skjellig grunn» er forenelig med en viss relativisering av mistankekravet.²³

I et etterforskningsøyemed kan det etter gjeldende rett derimot ikke være aktuelt å benytte et tvangsmiddel dersom det er mer sannsynlig at siktede *ikke* har begått den straffbare handlingen saken gjelder, enn at han har gjort det²⁴. Det vil derfor være riktig å ta utgangspunkt i kjæremålsutvalgets uttalelse i Rt. 1993 s. 1302 om kravet til sannsynlighetsovervekt i «skjellig grunn», som er sikker rett²⁵.

Spørsmålet blir videre *hvor stor* sannsynlighetsovervekt for skyld som skal til for at vilkåret «skjellig grunn» skal være oppfylt. Det kan stilles spørsmål ved om 51 prosent sannsynlighet er nok for at vilkåret er oppfylt ettersom det da vil være mer sannsynlig at siktede har begått den straffbare handlingen saken gjelder enn at han ikke har det²⁶.

I Rt. 1992 s. 1529²⁷ har Høyesterett uttalt seg om hva som ligger i vilkåret «skjellig grunn» i vegtrafikklovens § 33 nr. 5. Høyesterett viser til en kjennelse fra 1982²⁸ hvor det fremkommer at «det er klart at det i kravet om skjellig grunn ligger at mistanken må være av en viss styrke», men at det imidlertid ikke kreves kvalifisert sannsynlighetsovervekt for at personen

²³ NOU 2016: 24 s. 308

²⁴ NOU 2003: 18 Rikets sikkerhet, Straffelovkomisjonens delutredning VIII., s. 138

²⁵ NOU 2003: 18 Rikets sikkerhet, Straffelovkomisjonens delutredning VIII., s. 138

²⁶ Rt. 1993 s. 1302

²⁷ s. 1530

²⁸ Kjennelse avsagt 12. november 1982, lnr 1276/1982 – ikke trykt i Norsk Retstidende

er skyldig, jf. Rt. 1992 s. 1529, jf. lnr 1276/1982. Høyesteretts generelle uttalelse vedrørende kravet til skjellig grunn, kan anvendes i tolkningen av «skjellig grunn» i straffeprosessloven.

På bakgrunn av Høyesteretts uttalelser i Rt. 1992 s. 1529 kan vi fastslå at mistankekravet i skjellig grunn må være av en viss styrke, men at det ligger under kravet om kvalifisert sannsynlighetsovervekt. Hva som ligger i kvalifisert sannsynlighetsovervekt er derfor av interesse for vurderingen av skjellig grunn. Kvalifisert sannsynlighetsovervekt innebærer et skjerpet mistankekrav hvor det kreves mer enn sannsynlighetsovervekt. I rettspraksis brukes begrepene «klar sannsynlighetsovervekt» og «kvalifisert sannsynlighetsovervekt» om hverandre uten at det synes å være en tilsiktet realitetsforskjell²⁹.

Flere har forsøkt å fastslå hvor kravet om «kvalifisert» sannsynlighetsovervekt ligger på sannsynlighetsskalaen i prosent. Nes Herredsrett³⁰ har forsøkt å presisere innholdet i klar sannsynlighetsovervekt ved å tallfeste det til mer enn 60 prosent grad av sannsynlighet. Lagmannsretten³¹ kom frem til at Herredsrettens presisering ikke ga noen god veiledning, i og med at beviskravet vil variere. På samme måte som ved «skjellig grunn» vil det også her være vanskelig å konkretisere hvor på sannsynlighetsskalaen vilkåret ligger.

Ved domfellelse kreves det en sannsynlighet opp mot 100 prosent for at den tiltalte skal kunne dømmes skyldig i handlingen, uten at prosenten kan fastslås nøyaktig³². Man kan ut fra dette si at det foreligger en form for tredeling i sannsynlighetsskalaen mellom skjellig grunn, kvalifisert sannsynlighetsovervekt og sannsynligheten som skal til ved domfellelse. Sannsynlighetsprosenten i vilkåret «skjellig grunn» ligger dermed en plass mellom sannsynlighetsovervekt og kvalifisert sannsynlighetsovervekt. Det kan tenkes at mistankekravet ligger i dette området slik at politiet skal ha spillerom i initialfasen av en etterforskning for å kunne sikre bevis i saken.

Det å foreta en konkret prosentberegning av sannsynligheten for skyld ved vurderingen om det foreligger «skjellig grunn» er nok ikke kjæremålsutvalget tanke ved uttalelsen i Rt. 1993 s. 1302. I praksis vil det ikke la seg gjøre å konstatere om man mistenker personen med 55

²⁹ LE 1999 s. 893

³⁰ Nes Herredsrett nr. 98-00443 M, omtalt i LE 1999 s. 893

³¹ LE 1999 s. 893

³² NOU 2004: 6 s. 49

eller 60 prosent sannsynlighet, dette vil være et teoretisk resonnement uten praktisk interesse³³. Hvorvidt vilkåret “skjellig grunn” er oppfylt vil derfor bli en skjønnsmessig vurdering ut fra de objektive holdepunktene som foreligger i saken.

I Rt. 2006 s. 582, tidligere nevnt under kapittel 3.2 rekkevidde av EMK artikkel 8, foretok ikke politibetjentene en riktig vurdering av hvorvidt mistankekravet var oppfylt. Høyesteretts avgjørelse bygger på lagmannsrettens bevisbedømmelse. Bevisbedømmelsen til Lagmannsretten bygget på umiddelbar bevisførsel. Lagmannsretten kom frem til at de ikke kunne legge til grunn politibetjenten As forklaring. Lagmannsretten la imidlertid til grunn at ransakingen skyldtes førerens nervøsitet, og at dette måtte være utgangspunktet for vurderingen³⁴.

I lagmannsretten³⁵ forklarte politibetjent A at han så at føreren var nervøs og at politibetjent B hadde sagt til ham at han så at føreren la fra seg noe mellom setene. Det var på bakgrunn av observasjonene og førerens angivelige tilknytning til ransmiljøet som dannet grunnlaget for at de bestemte seg for å ransake kjøretøyet.

Politibetjent B skrev etter tingrettens dom en rapport hvor han gav uttrykk for at føreren var nervøs og at føreren «romsterte» før han fant frem førerkortet, ikke at han hadde sett at føreren la fra seg noe mellom setene. Lagmannsretten kom frem til at politibetjent As forklaringen dermed ikke kunne legges til grunn, og at vurderingen måtte ta utgangspunkt i førerens nervøsitet. Det at en person er nervøs etter å ha blitt stoppet av politiet, var ikke tilstrekkelig for å iverksette ransaking. Det samme gjelder dersom en person generelt er i politiets søkelys. Lagmannsretten la dermed til grunn at vilkårene for å ransake ikke var tilstede³⁶.

På bakgrunn av Lagmannsrettens bevisbedømmelse sa Høyesterett seg enig i at vilkårene for å ransake ikke var tilstede, og at ransakingen dermed var ulovlig³⁷. Politibetjentene hadde ikke beslutning fra retten eller påtalemyndigheten og rettsgrunnlaget for ransakingen måtte

³³ Kjell V Andorsen, «Skjellig grunn til mistanke og bruk av straffeprosessuelle tvangsmidler», *Lov og Rett*, 1994 s. 559-575 (side 561)

³⁴ Rt. 2006 s. 582 (avsnitt 20)

³⁵ Rt. 2006 s. 582, lagmannsrettens dom (LE.2005.32296)

³⁶ Rt. 2006 s. 582, lagmannsrettens dom (LE.2005.32296)

³⁷ Rt. 2006 s. 582 (avsnitt 20)

søkes i strpl. § 198 nr. 3 som krever «sterk mistanke». Mistankekravet i strpl. § 198 nr. 3 er strengere enn «skjellig grunn», men saken illustrerer et svakt mistankegrunnlag som medførte at ransakingen var ulovlig.

Saken har flere likhetstrekk med vår case. Føreren fremsto nervøs da vi tok kontakt med han, og hadde tidligere saker som omhandlet narkotika. Sett i lys av Rt. 2006 s. 582 kan dette tilsi at vi ikke hadde et sterkt nok mistankegrunnlag til å iverksette ransaking. På en annen side krevdes det ikke «sterk mistanke» i vår case da vi kontaktet påtalemyndigheten. Det skal legges til i vurderingen av vår case at føreren kom fra en adresse som var godt kjent for politiet, hvor det ofte har blitt foretatt kjøp og salg av narkotika. At en person generelt er i politiets søkelys er i seg selv ikke nok grunnlag til å iverksette en ransaking.

Det forelå imidlertid også andre holdepunkter i casen som kunne tilsi at noe straffbart hadde skjedd. Vi observerte en liten tom lynlåspose med noe hvitt belegg i midtkonsollen. Lynlåposer blir ut fra erfaring brukt for oppbevaring av narkotika. Førerens forklaring om at lynlåsposen hadde blitt brukt til oppbevaring av gipsskruer fremsto ikke som troverdig. Dette gav oss objektive holdepunkter for å mistenke føreren for narkotikaovertrødelse. Vi anså det dermed som mer sannsynlig at føreren hadde begått den straffbare handlingen enn at han ikke hadde det, og at det derfor forelå «skjellig grunn».

5.3 Materielt generelt vilkår – «frihetsstraff»

Det andre materielle generelle vilkåret i strpl. § 192 er at det må gjelde mistanke om «en handling som etter loven kan medføre frihetsstraff». Ordlyden «frihetsstraff» kan tolkes som en straff som fratrar personen friheten, for eksempel fengselsstraff. Forarbeidene fastslår at det med frihetsstraff menes høyere straff enn bøter³⁸. Det kan derfor ikke foretas ransaking hvis straffebudet vedkommende mistenkes for bare gir adgang til å straffes med bot.

Det er den abstrakte strafferammen i det enkelte straffebud som er avgjørende i vurderingen om frihetsstraff er oppfylt, ikke den forventede straffen vedkommende kan få³⁹. Dette kan illustreres i casen vi har presentert. Idet vi stoppet kjøretøyet mistenkte vi føreren for narkotikaovertrødelse, jf. Lov 20. mai 2005 om straff (strl.) § 231, første ledd. Strafferammen

³⁸ NUT 1969: 3 s. 249

³⁹ Geir Sunde Haugland, Norsk lovkommentar til strpl. Note nr. 1237 til strpl. § 192. Noter er sist hovedrevidert 21.09.2016

for slik overtredelse er fengsel inntil 2 år. På et slikt tidlig stadie vil det naturligvis være vanskelig å forutse hvilken eventuell straff mistenkte kan få. I realiteten kan det tenkes at reaksjonen vil bli bot, men fordi den abstrakte strafferammen i strl. § 231 er fengsel inntil 2 år, vil vilkåret om frihetsstraff likevel være oppfylt.

I strl. § 20 første ledd står det at «for å kunne straffes må lovbryteren være tilregnelig på handlingstidspunktet». Imidlertid hjemler strpl. § 196 at «ransaking etter forstående bestemmelser kan foretas selv om mistenkte ikke kan dømmes til straff på grunn av reglene i straffeloven § 20 første ledd». Dermed kan ransaking etter strpl. § 192 likevel foretas selv om mistenkte var utilregnelig på handlingstidspunktet. Ransaking er ikke et like inngripende tvangsmiddel som pågripelse, og oppklaring av saken veier derfor tyngre enn hensynet til den utilregnelige gjerningspersonen⁴⁰.

5.4 Materielle spesielle vilkår

Det følger videre av ordlyden i strpl. § 192 at ransakingen kan foretas for å «sette i verk en pågripelse eller for å søke etter bevis eller etter ting som kan beslaglegges eller som det kan tas heftelse i». Formålet med en ransaking fremgår med andre ord av ordlyden. Likevel kreves det ikke at det skal fremstå som sannsynlig at man skal oppnå dette formålet. Gjelder det forbrytelser av noen betydning, kan det foreligge gode grunner til å ransake uavhengig av hvor sannsynlig det er at ransakingen medfører et positivt resultat. Det avgjørende er om det etter «handlingens art og omstendighetene for øvrig er naturlig og rimelig å gå til et slikt etterforskingsskritt»⁴¹.

Dette innebærer at dersom formålet med en ransaking er å søke etter bevis, kan det foretas ransaking selv om det foreligger liten grunn til å anta at man lykkes i å finne bevis. I casen ransaket vi kjøretøyet for å søke etter bevis eller ting som kunne beslaglegges. I juridisk teori fremkommer det at når det ransakes for å lete etter bevis, kan det også letes etter bevis mot andre som er innblandet i saken⁴². Finner man noe som kan brukes som bevis i saken, blir neste skritt å beslutte om det skal beslaglegges. Det kan beslaglegges «ting som antas å ha betydning som bevis», «ting som antas å kunne inndras», eller ting som «kunne kreves

⁴⁰ Steinar Fredriksen, *Innføring i straffeprosess*, 3. utgave, Oslo 2013 s. 193

⁴¹ NUT 1969: 3 s. 249

⁴² Tor-Geir Myhrer, *Norsk straffeprosess*, 4. utgave, Oslo 2014 s. 308

utlevert av fornærmede», jf. strpl. § 203 første ledd. I casen ble lynlåsposen med formentlig narkotika beslaglagt fordi vi antok at narkotikaen kunne ha betydning som bevis i saken.

6.0 Straffeprosessloven § 170 a

Det fremkommer ikke et direkte nødvendighetskrav i ordlyden i strpl. § 192, slik som for eksempel ved pågripelse etter strpl. § 171. Derimot henvises det til strpl. § 170 a i note 1 til strpl. § 192, som gir uttrykk for forholdsmessighetsvurderingen ved tvangsmidler. Strpl. § 170 a er en generell bestemmelse for bruk av alle tvangsmidler, jf. Ot.prp. nr. 64 (1998-99) kap 23. Tvangsmidler kan bare brukes «når det er tilstrekkelig grunn til det», og når det «etter sakens art og forholdene ellers ikke ville være et uforholdsmessig inngrep», jf. strpl. § 170 a. Strpl. § 170 a må vurderes når et tvangsmiddel skal tas i bruk, og ved varigheten av bruken av tvangsmiddelet, jf. Ot.prp. nr. 64 (1998-99) kap 23.

Bestemmelsen inneholder henholdsvis behovsprinsippet og proporsjonalitetsprinsippet. Felles for begge prinsippene er at vurderingene skal gjøres før tvangsmiddelet settes i verk. Vurderingen innebærer en avveining av hva man kan forvente vil skje ved bruk av tvangsmiddelet⁴³. For at en ransaking skal være lovlig må man først ta stilling til om vilkårene i strpl. § 192 er oppfylt. Har man kommet fram til at disse er oppfylt, må man deretter vurdere vilkårene i strpl. § 170 a, altså om tvangsmiddelet er nødvendig og forholdsmessig⁴⁴.

6.1 Nødvendig

Behovsprinsippet eller nødvendighetsprinsippet kommer frem gjennom kravet til «tilstrekkelig grunn», jf. § 170 a. Tiltaket eller tvangsmiddelet som settes i verk må være nødvendig. Selv om kravet til nødvendighet anses som en regel er kravet ikke absolutt. Kravet må anses oppfylt dersom målet med rimelighet ikke kan oppnås på en annen måte. Nødvendighetskravet vil variere ut fra hvor inngripende tvangsmiddelet er⁴⁵.

Formålet med ransakingen i casen var å søke etter ting som kunne anses som bevis i saken. Dersom føreren hadde fått mulighet til å kjøre bort fra stedet, hadde han også hatt mulighet til å kvitte seg med eventuelle bevis. Det var derfor nødvendig å ransake bilen for å kartlegge det

⁴³ Ragnar L. Auglend og Henry John Mæland, *Politirett*, 3. utgave, Oslo 2016 s. 637

⁴⁴ Steinar Fredriksen, *Innføring i straffeprosess*, 4. utgave, Oslo 2018 s. 160

⁴⁵ Ragnar L. Auglend og Henry John Mæland, *Politirett*, 3. utgave, Oslo 2016 s. 630

som talte til fordel for mistenkte og det som talte mot han, og dermed ha en mulighet til å kunne oppklare saken. Det forelå dermed tilstrekkelig grunn til å ransake bilen til mistenkte.

6.2 Forholdsmessig

Proporsjonalitetsprinsippet eller forholdsmessighetsprinsippet innebærer en vurdering av nytteverdien ved bruk av tvangsmiddelet opp mot de konsekvensene inngrepet vil ha for siktede. Prinsippet skal vurderes i forhold til om et tvangsmiddel kan brukes og hvor lenge det skal brukes, jf. Ot.prp. nr. 64 (1998-99) kap. 23 s. 146. I forholdsmessighetsvurderingen må man vurdere omstendighetene rundt «sakens art» og «forholdene ellers». Med «sakens art» menes selve saken. For eksempel hva den gjelder, hvor alvorlig den er, hvor omfattende den er og straffens antatte strenghet. Med «forholdene ellers» menes det først og fremst en vurdering av siktetes personlige forhold som for eksempel alder og helsetilstand⁴⁶.

I vurderingen av hvorvidt ransakingen i casen var forholdsmessig, må vi først ta for oss hva saken handlet om. Vi mistenkte føreren for overtredelse av strl. § 231, narkotikaovertrødelse. Det kan på den ene siden tenkes at overtredelsen ikke er å anse som alvorlig sammenlignet med eksempelvis voldslovbrudd og seksuallovbrudd som påfører andre en form for skade. På en annen side er narkotika et samfunnsproblem som politiet prioriterer. Dette gjelder særlig handlinger som er knyttet til organisert kriminalitet. Føreren kom kjørende fra Oslo. Det kunne derfor tenkes at føreren fraktet narkotika fra Oslo til den kjente adressen i distriktet, eller at han hadde kjøpt narkotika og skulle frakte dette tilbake til Oslo.

Nytteverdien ved å ransake kjøretøyet var å avklare om det forelå et straffbart forhold og eventuelt beslaglegge ting som kunne brukes som bevis i saken. Dersom vi hadde gjort beslag i narkotika hadde vi stoppet videre distribusjon av narkotiske stoffer og forebygget nye straffbare handlinger. På den andre siden krever forholdsmessighetsvurderingen at vi veier nytteverdien opp mot konsekvensene det vil ha for mistenkte at vi ransaker bilen hans. Det kan i denne sammenheng tenkes at det kan virke stigmatiserende for mistenkte. Det var torsdags ettermiddag og det var flere personer tilstede på parkeringsplassen som observerte at vi var i kontakt med mistenkte. Ved å ransake kjøretøyet hans ble han offentlig eksponert over lengre tid.

⁴⁶ Steinar Fredriksen, *Innføring i straffeprosess*, 4. utgave, Oslo 2018 s. 161

Forholdsmessighetsvurderingen krever også at vi vurderer «forholdene ellers», som nevnt tidligere vil det først og fremst være en vurdering av mistenktes personlige forhold. Dette var en godt voksen mann i slutten av 40 årene, og sønnen var i 20 årene. Dette gjør at det ikke vil være uforholdsmessig å ransake bilen med tanke på mistenktes eller sønnens alder. Hadde sønnen derimot vært et barn på 5 år, kunne det imidlertid stilt seg annerledes. Det var heller ingenting som tydet på at mistenkte hadde helseproblemer. Noe som kunne ha vært en begrunnelse for at inngrepet var uforholdsmessig.

En annen konsekvens man må vurdere er nytteverdien ved ransakelsen opp mot inngrepet i retten til privatliv etter EMK artikkel 8. Vi har som tidligere nevnt at et kjøretøy som blir brukt til et privat formål sammen med familien vil gå inn under vernet av denne bestemmelsen. Ved å iverksette en ransakelse av et kjøretøy vil vi gripe inn i privatlivet hans. Føreren kan ha lovlige eiendeler i kjøretøyet som han ønsker å skjule for offentligheten, herunder politiet.

Videre kan en ransakelse gå ut over førerens omdømme, som også omfattes av retten til privatliv⁴⁷. Tidsbruken medførte at føreren og sønnen ble eksponert for offentligheten over lengre tid, og dette kan ha påvirket deres omdømme. På den andre siden vil ikke hensynet til privatlivet gå foran det å foreta en ransaking som har hjemmel i lov, og er nødvendig for å forebygge kriminalitet, jf. EMK artikkel 8 nr. 2. Ved å ransake kjøretøyet hadde vi en mulighet til å avdekke narkotikaen, og videre forebygge nye straffbare handlinger. Inngrepet var dermed formålstjenlig etter EMK artikkel 8 nr. 2.

7.0 Beslutningskompetansen

Hovedregelen er at primærkompetansen til å beslutte ransaking er tillagt retten, hvis det ikke foreligger skriftlig samtykke fra den det skal ransakes hos, jf. strpl. § 197. Det er to unntak fra hovedregelen. Når det er «fare ved opphold» kan beslutningen treffes av påtalemyndigheten, jf. strpl. § 197 annet ledd. Uten beslutning fra retten eller påtalemyndigheten kan politiet beslutte ransaking i tilfeller som nevnt i strpl. § 198.

Strpl. § 197 hjemler at ransaking kan besluttes av påtalemyndigheten når det foreligger «fare ved opphold». Ordlyden «fare ved opphold» kan tolkes som at det er fare for at formålet med

⁴⁷ EMDs dom 9. april 2009 *A. mot Norge*

ransakingen vil forspilles hvis man må vente på en beslutning fra retten. Det fremgår ikke av forarbeidene til strpl. § 197 hvordan vilkåret «fare ved opphold» skal tolkes. Vilkåret brukes også i andre bestemmelser, blant annet strpl. § 176. Her fremkommer det at en polititjenesteperson kan pågripe uten beslutning fra retten eller påtalemyndigheten når det foreligger «fare ved opphold».

I juridisk teori fremkommer det at vilkåret «fare ved opphold» i strpl. § 176 innebærer at det må være en fare forbundet med det å vente på en beslutning fra påtalemyndigheten⁴⁸. Videre påpekes det at loven ikke uttrykkelig sier noe om hva det skal være fare for, og at det derfor er rimelig å tenke at faren må være knyttet opp til den materielle begrunnelsen for bruk av tvangsmiddelet. «Faren ved opphold» innebærer ikke et krav om sannsynlighetsovervekt for at faren skal inntreffe⁴⁹. Denne tolkningen av vilkåret er også anvendelig for strpl. § 197.

Det foreligger «fare ved opphold» når det er fare for at formålet med ransakingen, altså den materielle begrunnelsen for å ransake, vil bli forspilt dersom vi må kontakte retten først. Ut fra erfaring kan en beslutning fra retten ta flere timer. Formålet med å ransake kjøretøyet i casen var, som tidligere nevnt, for å lete etter eventuelle ting som kunne ha betydning som bevis i saken. Dette formålet kunne ha blitt forspilt i påvente av rettens beslutning. Føreren ville da hatt mulighet til å kjøre fra stedet og kvitte seg med eventuelle bevis. Det forelå derfor «fare ved opphold», og beslutningen kunne treffes av påtalemyndigheten.

7.1 Straffeprosessloven § 198 nr. 3

Strpl. § 198 hjemler tilfeller hvor politiet kan beslutte ransaking selv. Denne hjemmelen har et høyere krav til abstrakt strafferamme og fraværet av vilkåret «skjellig grunn» skjerper mistankekravet. Strpl. § 198 nr. 3 sier at politiet kan foreta ransaking uten beslutning fra retten eller påtalemyndigheten når det foreligger «sterk mistanke om en handling som etter loven kan medføre straff av fengsel i mer enn 6 måneder, og det er nærliggende fare for at formålet med ransakingen ellers vil forspilles».

⁴⁸ Steinar Fredriksen, «Polititjenestepersoners og privatpersoners adgang til å benytte straffeprosessuelle tvangsmidler», *Tidsskrift for strafferett*, 2016 s. 8-34 (s. 12-13)

⁴⁹ Steinar Fredriksen, «Polititjenestepersoners og privatpersoners adgang til å benytte straffeprosessuelle tvangsmidler», *Tidsskrift for strafferett*, 2016 s. 8-34 (s. 12-13)

Ordlyden «nærliggende fare» kan tolkes som at det er en stor mulighet for at formålet med ransakingen ellers vil forspilles. I Rt. 2001 s. 1481 sa Høyesterett seg enig i lagmannsrettens uttalelse om vilkåret. Lagmannsretten uttalte at «nærliggende» i strpl. § 198 skal forstås som «en angivelse av at faren skal være reell og kvalifisert på avgjørelsestidspunktet»⁵⁰.

Ordlyden «sterk mistanke» kan tolkes som en sterk antakelse eller en stor sannsynlighet for at noe har skjedd. Vilkaåret har blitt behandlet av Høyesterett blant annet i Rt. 1993 s. 1025. Her ble det reist spørsmål om det forelå «sterk mistanke» idet to polititjenestepersoner foretok en ransaking av bagasjerommet til et kjøretøy uten at det forelå formell beslutning fra retten eller påtalemyndigheten. Polititjenestepersonene var tiltalt for overtredelse av straffeloven § 325 nr. 1, grov uforstand i tjenesten⁵¹.

Polisitjenestepersoner stoppet et kjøretøy for å foreta en kjøretøykontroll. Etter å ha fått navn og vognkort kjente den ene politibetjenten føreren igjen fra spaningsrapporter som en som var delaktig i det kriminelle miljøet i byen, herunder narkotikamiljøet. Føreren hadde også vært domfelt tidligere. På bakgrunn av dette hadde politibetjenten mistanke om at føreren kunne være skyldig i et eller annet straffbart. Han mistenkte at det kunne være tyvegods eller narkotika i kjøretøyet, og ønsket derfor å ransake det.

Politibetjenten sjekket først dekk, lys og andre deler før han ba om å få se i bagasjerommet. Føreren av kjøretøyet nektet og mente at politibetjentene ikke hadde rett til å se i det. Politibetjenten spurte deretter om han kunne se varseltrekanten, i den hensikt at han da måtte få se i bagasjerommet. Varseltrekanten lå imidlertid ikke i bagasjerommet, men i en lomme under panseret. Politibetjenten fattet da mer mistanke idet han tenkte at føreren hadde plassert varseltrekanten en annen plass for å unngå at noen skulle se i bagasjerommet. Politibetjentene anmodet deretter føreren på ny om å få se i bagasjerommet. Føreren nektet fortsatt. Oppførselen til føreren medførte at politibetjentenes opprinnelige mistanke om et straffbart forhold ble styrket, og de iverksatte ransakingen av bilen. Det ble ikke funnet noe ulovlig.

Høyesterett kom frem til at vilkåret om «sterk mistanke» ikke var oppfylt. For at vilkåret skal være oppfylt må det foreligge «betydelig sannsynlighetsovervekt for at en straffbar handling

⁵⁰ Rt. 2001 s. 1481, lagmannsrettens dom (LE.2000.737)

⁵¹ Straffeloven 2005 § 171 om tjenestefeil eller § 172 om grov uaktsom tjenestefeil

er begått»⁵². «Betydelig sannsynlighetsovervekt» innebærer at det kreves mer enn skjellig grunn til mistanke. Forsvareren til polititjenestepersonene anførte at hendelsesforløpet viste hvordan den opprinnelige mistanken polititjenestepersonene hadde gradvis ble styrket av førerens oppførsel, slik at det på det tidspunktet de valgte å iverksette ransakingen forelå det en «sterk mistanke eller i hvert fall en mistanke som ga polititjenestemennene et forsvarlig grunnlag for ransaking»⁵³.

Høyesterett har til dette påpekt at «den opptrappingen som skjedde var en konsekvens av at tjenestemennene ville gjennomføre ransaking på tross av at C⁵⁴ nektet å gi tillatelse, noe han var i sin fulle rett til»⁵⁵. Det at en person har tilknytning til et kriminelt miljø og nekter å la politiet ransake kjøretøyet sitt, oppfyller ikke vilkårets krav om betydelig sannsynlighetsovervekt for at en straffbar handling er begått. Videre må mistanken i utgangspunktet være konkret forankret⁵⁶, noe som ikke forelå i dette tilfellet da politibetjentene mistenkte føreren for et eller annet straffbart.

Som Høyesterett kom frem til, må det foreligge betydelig sannsynlighetsovervekt for at en straffbar handling er begått for at vilkåret om «sterk mistanke» er oppfylt. Vi kan stille spørsmålet om hvorfor mistankekravet er høyere når politibetjentene selv skal beslutte ransaking. Politibetjenter har selvsagt ikke den samme juridiske kompetanse som retten eller påtalemyndigheten. Formålet med et strengt mistankekrav er å verne privatpersoner mot urettmessige inngrep fra myndighetene. Dersom politibetjenten selv iverksetter en ransaking uten beslutning fra retten eller påtalemyndigheten vil det ikke foreligge den samme rettssikkerhet.

Et inngrep i privatlivets fred vil krenke EMK artikkel 8 hvis den ikke er rettmessig. Det er derfor viktig at det foreligger tilstrekkelig grunn til å ransake. Er det et tvilstilfelle vil det være riktig å la tvilen komme mistenke til gode, og dermed unnlate å ransake for å verne menneskerettighetene. Ved å kontakte retten eller påtalemyndigheten vil mistankekravet bygge på de objektive holdepunktene som foreligger i saken, i motsetning til eventuelle subjektive holdninger politiet har overfor mistenkte. Ved utarbeidelsen av bestemmelsen kan

⁵² Rt. 1993 s. 1025 (s. 1027)

⁵³ Rt. 1993 s. 1025 (s. 1026)

⁵⁴ Føreren av kjøretøyet

⁵⁵ Rt. 1993 s. 1025 (s. 1027)

⁵⁶ Rt. 1993 s. 1025 (s. 1027)

det tenkes at dette hensynet ble tatt, og at mistankekravet for at politiet selv kan beslutte en ransaking derfor ligger høyere.

I casen kunne vilkåret «sterk mistanke» vært oppfylt hvis vi for eksempel hadde observert en lynlåspose med store mengder hvitt pulver i kjøretøyet, som fremsto som formentlig narkotika. Ut fra den informasjonen vi hadde anså vi at det forelå sannsynlighetsovervekt for at en straffbar handling var begått. Vi anså imidlertid ikke at det forelå betydelig sannsynlighetsovervekt, og vi besluttet derfor ikke ransakingen selv.

8.0 Selvinkrimineringsvernet

Et annet moment som vi vil trekke frem fra Rt.1993 s. 1025 er retten til å ikke inkriminere seg selv, altså selvinkrimineringsvernet. I Rt.1999 s. 1269⁵⁷ har Høyesterett uttalt at det er et grunnleggende rettsstatsprinsipp at siktede ikke har plikt til å forklare seg og dermed bidra til egen domfellelse. I dommen har Høyesterett uttalt at det er sikker rett at forbudet mot selvinkriminering må anses innebygd i kravet om rettferdig rettergang i EMK artikkel 6 nr. 1

Selvinkrimineringsvernet innebærer at enhver har rett til å ikke bidra til sin egen domfellelse ved å avgi forklaring eller bidra med å fremskaffe bevis som kan brukes mot ham⁵⁸. Dette innebærer at man kan unnlate å samtykke til ransaking etter strpl. § 192, jf. strpl. 197 første ledd. EMK artikkel 6 nr. 2 verner om et annet viktig rettssikkerhetsprinsipp, nemlig uskyldspresumsjonen. Prinsippet fastsetter at enhver som blir beskyldt for en straffbar handling, skal anses som uskyldig inntil det motsatte er bevist etter loven⁵⁹. Prinsippet er grunnlovsfestet i Grunnloven § 96 annet ledd⁶⁰.

I Rt. 1993 s. 1025, som tidligere er nevnt i oppgaven, ble både prinsippet om selvinkriminering og uskyldspresumsjonen utfordret. Føreren av kjøretøyet nektet å la politiet se hva som befant seg i bagasjerommet hans. Dette medførte at politiets mistanke om at føreren hadde begått en straffbar handling gradvis økte. Høyesterett poengterte at det å nekte å la politiet ransake kjøretøyet, åpenbart ikke gir «grunnlag for å konstatere at lovens vilkår om sterk mistanke er oppfylt»⁶¹. Det at en person benytter seg av retten til å ikke inkriminere

⁵⁷ s. 1271

⁵⁸ NOU 2016: 24 s. 208

⁵⁹ Rt. 1998 s. 1945

⁶⁰ Rt. 2014 s. 1161, jf. Dokument 16 (2011-2012) s. 130

⁶¹ Rt. 1993 s. 1025 (s. 1027)

seg selv, skal ikke gjøre at mistankegrunnlaget mot personen øker. Når man vurderer om vilkårene i strpl. § 192 er oppfylt, kan man derfor ikke bruke dette som et moment i vurderingen.

9.0 Avslutning

I denne oppgaven har vi vist hvilke vilkår som må være oppfylt for at en ransakelse skal være rettmessig etter straffeprosessloven. Vi har gått inn på vilkårene i strpl. § 192 første ledd og tolket disse ved å anvende juridisk metode. Ved tolkningen av vilkåret «skjellig grunn» i strpl. § 192 har vi møtt noen utfordringer da det finnes lite uttalelser om vilkårene i forarbeidene til bestemmelsen. Gjennom anvendelse av andre rettskilder har vi kommet frem til innholdet i vilkåret. En ransakelse er ofte et ledd i en etterforskning, og vi har derfor belyst hvilke vilkår som må være oppfylt for å iverksette en etterforskning. En urettmessig ransakelse kan som vist krenke menneskerettighetene. Det er derfor viktig at politibetjenter har kunnskap om hjemmelsgrunnlaget for å ransake.

Vi kom frem til at det forelå skjellig grunn til mistanke i casen. Det forelå objektive holdepunkter som kunne tilsi at det var mer sannsynlig at siktede hadde begått en narkotikaovertrødelse, enn at han ikke hadde det. Nødvendighets- og forholdsmessighetsvurderingen av en ransaking vil være avgjørende for hvorvidt en ransakelse er rettmessig. Det tyder på at det ikke forelå noen holdepunkter som kunne tilsi at ransakingen var uforholdsmessig.

Avslutningsvis har vi gjort rede for beslutningskompetansen, og drøftet når en politibetjent selv kan beslutte en ransaking. I casen forelå det ikke «sterk mistanke» og vi hadde derfor ikke hjemmel til å beslutte ransakingen selv. Det kan derfor tyde på at beslutningen om å kontakte påtalemyndigheten var riktig og at ransakingen var rettmessig. Vi valgte å redegjøre for selvinkrimineringsvernet fordi vi ønsket å få frem viktigheten av dette vernet når man vurderer om vilkårene for å ransake er oppfylt. Gjennom arbeidet med oppgaven har vi opparbeidet oss bedre kunnskap om hjemmelsgrunnlaget for å ransake.

10. Litteraturliste

Lover

Lov 17. mai 1814, Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven)

Lov 18. juni 1965 nr. 4 om vegtrafikk (vegtrafikkloven)

Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)

Lov 04. august 1995 nr. 53 om politiet (politiloven)

Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett
(menneskerettsloven)

Lov 20. mai 2005 om straff (straffeloven)

Dommer

EMDs dom 16. april 2002 *Colas Est Sa m. Fl. mot Frankrike*, sak nr. 37971/97
(EMD-1997-37971)

EMDs dom 9. april 2009 *A. mot Norge*, sak nr. 28070/06 (EMDN-2006-28070)

Rt. 1981 s. 1199

Rt. 1980 s. 1373

Rt. 1993 s. 1302

Rt. 1993 s. 1529

Rt. 1994 s. 1025

Rt. 1998 s. 1945

Rt. 1999 s. 1269

Rt. 2001 s. 1481

Rt. 2006 s. 582

Rt. 2014 s. 1161

LE. 1999 s. 893

LE. 2005 s. 32296

Forarbeider og andre offentlige dokumenter

NUT 1969: 3 Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen
(Komiteen til revisjon av straffeprosessloven)

NOU 1980: 28 Varetekstfengsling

NOU 2003: 18 Rikets sikkerhet, Straffelovkommisjonens delutredning VIII.

NOU 2004: 6 Mellom effektivitet og personvern, Politimetoder i forebyggende øyemed

NOU 2016: 24 Ny straffeprosesslov

Ot.prp.nr.8 (1998–1999) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv
(inndragning av utbytte)

Ot.prp. nr. 64 (1998-99) Om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven m v
(etterforskningsmetoder m v)

Prop. 105 L (2010-2011) Endringer i straffeprosesslova mv. (etterforskningsplikt mv.)

Riksadvokatens rundskriv

Riksadvokatens rundskriv 22. desember 1999 (Del 2 – nr. 3/1999)

Litteratur

Andersen, Kjell V., «Skjellig grunn til mistanke og bruk av straffeprosessuelle tvangsmidler»,
Lov og Rett, 1994 s. 559-575

Auglend, Ragnar L. og Henry John Mæland, *Politirett*, 3. utgave (Oslo 2016)

Fredriksen, Steinar, *Innføring i straffeprosess*, 3. utgave (Oslo 2013)

Fredriksen, Steinar, *Innføring i straffeprosess*, 4. utgave (Oslo 2018)

Fredriksen, Steinar, «Polititjenestepersoners og privatpersoners adgang til å benytte
straffeprosessuelle tvangsmidler», *Tidsskrift for strafferett*, 2016 s. 8-34

Monsen, Erik, *Innføring i juridisk metode og oppgaveteknikk* (Oslo 2012)

Myhrer, Tor-Geir, *Norsk straffeprosess*, 4. utgave (Oslo 2014)